

LLAEBIO kijkt vooruit!

Living Lab agro-ecologie & biologische landbouw

26 januari 2023

Hoe ben jij bij LLAEBIO
betrokken?

Deelnemers

1. Bert Reubens - ILVO
2. Johan Lambrechts - Farming for Climate
3. Koen Willekens - ILVO
4. Myriam Dumortier - INBO
5. Inge Nevelsteen - Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren
6. Gerda Cnops - ILVO
7. Jo Bijttebier - ILVO
8. Mart Vanhee - Departement Landbouw en Visserij
9. Dylan Feyaerts – ILVO
10. Sander Van Haver - Boerenbond
11. Carmen Landuyt - CCBT
12. Lieve De Cock- ILVO
13. Matthias Van Den Hoof - Pluktuin Herne en Oetingen
14. Elien Van Hunsel - Regionaal Landschap Zuid-Hageland
15. Anouk Van Moorter- Inagro
16. Birgit Berlanger - VOF Plukveld Zonnebloem
17. Hilde Wustenberghs - ILVO
18. Sven Defrijn - Boerennatuur Vlaanderen
19. Joost-Pim - Boerennatuur Vlaanderen
20. Inge De Paepe - Delhaize
21. Sam Neefs - Proefcentrum Pamel
22. Yessie Meyer - ENABEL
23. Laurence Defrise - Enabel
24. Laura van Selm - Pomona vzw
25. Maarten Crivits - ILVO
26. Ingrid Pauwels - Voedsel Anders
27. Emilie de Morteuil - The House of Agroecology
28. Rutger Tallieu - Praktijkpunt Landbouw
29. An Jamart - BioForum vzw
30. Dieter Depraetere – Inagro
31. Matthias D’Haese - ABS
32. (Stefan Muijtjens – zelfstandig adviseur)
33. (Els Bonte – Departement Landbouw en Visserij)
34. (Ruben Savels – Universiteit Gent)
35. (Thomas Marechal – onafhankelijk)
36. (Nick François – Boerenbond)

Deelnemers

ILVO

Instituut voor Landbouw-,
Visserij- en Voedingsonderzoek

Kennis opbouwen om op een maatschappelijk verantwoorde manier, binnen de planetaire grenzen voldoende, gezond en gevarieerd voedsel te kunnen produceren voor de 10 miljard monden die de wereld in 2050 moet voeden.

INSTITUUT NATUUR- EN BOSONDERZOEK

Het INBO is het onafhankelijk onderzoeks-instituut van de Vlaamse overheid dat via toegepast wetenschappelijk onderzoek, data- en kennisontsluiting het biodiversiteitsbeleid en -beheer onderbouwt en evalueert.

CCBT

CCBT gaat voor innovatief, vraaggedreven en praktijkgericht onderzoek en voorlichting in biologische productiesystemen. Het CCBT bezit een beperkt budget voor onderzoeksprojecten, maar voert zelf geen onderzoek uit. Dit gebeurt door de aangesloten proefcentra.

DEPARTEMENT LANDBOUW & VISSERIJ

Samen met de minister stippelt het Departement Landbouw en Visserij het beleid uit rond land- en tuinbouw, zeevisserij en platteland. We bouwen aan een economisch weerbare en klimaatslimme landbouw en visserij. We zoeken daarbij ook naar innovatieve oplossingen en verbinden landbouwers en vissers met de voedselbewuste consument.

Vlaanderen BioForum

SECTORORGANISATIE
BIOLANDBOUW
EN -VOEDING

BioForum is de sectororganisatie voor Vlaamse biolandbouw en -voeding. We ondersteunen de sector met

- Advies
- Onderzoek
- Belangeverdediging
- Communicatie
- Ontmoetingen

Deelnemers

Voedsel Anders Vlaanderen is een groeiende beweging voor agro-ecologie. Agro-ecologie zet in op een ecologisch verantwoorde voedselproductie en duurzaamheid in alle aspecten van de voedselketen. Het verbindt landbouw, natuur, eerlijke handelsrelaties en respect voor de boer.

Ons doel is om wat we doen op sociaal niveau en op vlak van milieu, continu te verbeteren en om tegelijkertijd economisch te groeien. Volgens onze visie draagt oog voor duurzaamheid bij tot de economische prestaties van ons bedrijf.

Boerenbond is de beroepsorganisatie van én voor elke boer, tuinder en groenvoorziener in Vlaanderen en Oost-België. Dat betekent concreet dat wij ons, als partner van onze leden, beleid en het brede publiek, inzetten voor een sterke en duurzame land- en tuinbouwsector

Lokale gebruikers bewustmaken en voorzien van een ruim aanbod van ecologisch geproduceerde kwalitatieve voeding en dit via herstellende landbouw realiseren.

Enabel is het ontwikkelingsagentschap van de Belgische federale regering; wij voeren het Belgisch internationaal ontwikkelingsbeleid uit.

Deelnemers

Onze organisatie werd opgericht als resultaat van een project op initiatief van Boerenbond, in samenwerking met WERKERS in aanneming, VLM en ANB. Boeren natuur Vlaanderen biedt zijn expertise aan, bijvoorbeeld via een advies op maat, aan alle landbouwers die individueel of in (agrobeheer)groep aan agrarisch landschaps- en natuurbeheer willen werken.

Het regionaal landschap is een samenwerkingsverband tussen overheden, natuurverenigingen, landbouworganisaties, erfgoedorganisaties, wilbbeheereenheden, private landeigenaren en toeristische verenigingen. Het team zet zich elke dag enthousiast in voor een duidelijke missie: zorg voor landschap, natuur en erfgoed.

**PRAKTIJKPUNT LANDBOUW
VLAAMS-BRABANT**

Praktijkpunt Landbouw Vlaams-Brabant staat in voor praktijkgericht landbouwonderzoek. Onze focus ligt al sinds 1973 op witloof. Daarnaast zetten we in op innovatieve teelten, typisch Vlaams-Brabantse teelten en bredere thema's zoals duurzaamheid, innovatie en bodem- en waterkwaliteit.

**PAMEL
PROEFCENTRUM
VLAAMS-BRABANT**

Praktijkgericht onderzoek naar de biologische teelt van aardbeien en kleinfruit.

Deelnemers

Met steun van lokale overheden en tal van partners, zet een enthousiast team van landschapsexperten zich dagelijks in voor landschap en natuur, erfgoed, educatie en recreatie.

Landbouwers stellen aan Farming For Climate hun agro-ecologische transitieprojecten voor, met een looptijd van 5 jaar, om af te stappen van conventionele intensieve landbouw. Dankzij de bedragen die bij bedrijven en particulieren worden ingezameld, kan Farming For Climate landbouwers van extra middelen voorzien voor die transitie.

Algemeen Boerensyndicaat vzw en Natuurpunt vzw slaan de handen in elkaar. Samen gaan beide verenigingen de strijd met polarisatie aan. Als gemeenschappelijk projectteam streven we naar wederzijds begrip en respect tussen landbouwers en natuurbeschermers. Daarom brengen we op alle niveaus landbouwers en natuurbeschermers met elkaar in contact.

Onafhankelijk advies, op maat van land- en tuinbouwers, getest en gevalideerd in de praktijk. We doen praktijkgericht onderzoek in functie van rendabele innovaties in de West-Vlaamse land- en tuinbouw.

Agenda

- 10u00 – Update Living Lab
- 11u00 – Brainstorm activiteiten 2023
- 12u30 – Lunch
- 13u30 – Voorstelling House of Agroecology
- 15u00 – Opstart werkgroepen 2023
- 16u30 – Einde

Update

Living Lab agro-ecologie & biologische landbouw

Visie en missie van het living lab

Hefboom naar een agrovoedingsstelsel in Vlaanderen volgens agro-ecologische en biologische principes...

Door personen en organisaties te verbinden

Bestaande kennis en ervaring te delen

Onderzoek te ondersteunen

Platform voor samenwerking

Voor wie?

Hoe doe je dat?

Facilitatie en coördinatie:

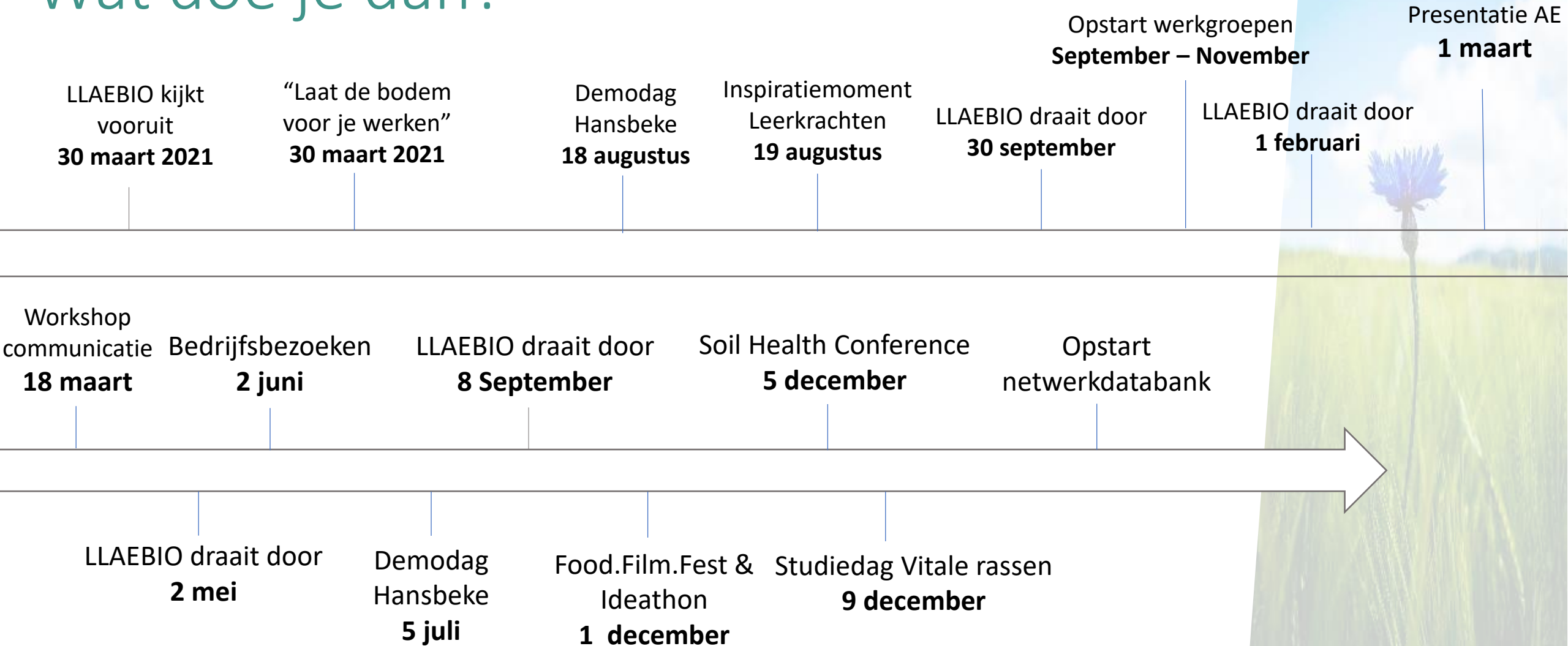
- ILVO - Landbouw en Maatschappij in samenwerking met CCBT

Inspraak activiteiten via stakeholder participatie:

- Vraaggestuurd via loket en interactieve workshops
- Open werkgroepen

Wat doe je dan?

Workshop strategische communicatie

weerstand en polarisatie bij communicatie over
agro-ecologie en biologische landbouw

- Samenwerking met departement I&V
- Elk de helft gefinancierd
- ‘Gratis’ faciliteiten Vlaamse overheid
- Doelgroep landbouwers en middenveld
- Lezing + workshop
- Opnieuw?

De taal van het klimaat

Aan de slag met 5 biases die ervoor zorgen dat we (n)iets doen

bias
1

Ingroup/outgroup

- Wat is onze ingroup? Hoe heet ons 'team'?
- Hoe zorgen we ervoor dat zoveel mogelijk mensen zich erin kunnen herkennen?

bias
2

Framing

- Wat zijn onze 'woorden die werken'?
- Vermijden we negatieve frames?

bias
3

Social proof

- Tonen we het gewenste gedrag?
- Leggen we de nadruk op wie vandaag al doet wat moet?

bias
4

Loss aversion

- Vermijden we een gevoel van verliezen?
- Kunnen we de verandering omzetten in 'winnen'?

bias
5

Paradox of choice

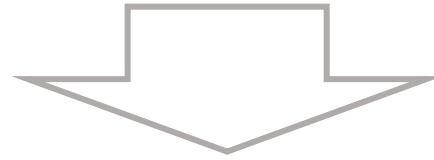
- Beperken we het aantal keuzes tot het minimum?
- Maken we de eerste stap klein en gemakkelijk?
- Tonen we het einddoel?
- Hebben we een 'champagne moment'?
Hoe en wanneer vieren we succes?

Boer en beleid in gesprek

Er zijn verschillende drempels die landbouwers in de transitie naar een veerkrachtig systeem moeten overwinnen

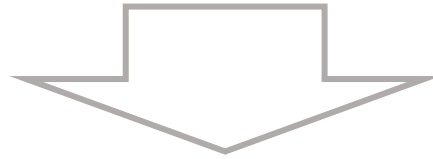

- 3 bedrijven in de transitie
- Landbouwers brengen hun eigen verhaal
- Rondleiding met landbouwers, beleidmakers en middenveld
- Financiering TRANSÆ
- Nauwe samenwerking Bioforum en Inagro
- Jaarlijks opnieuw?

Soil Health conference

Er is te weinig gekend over bepaalde specifieke onderwerpen

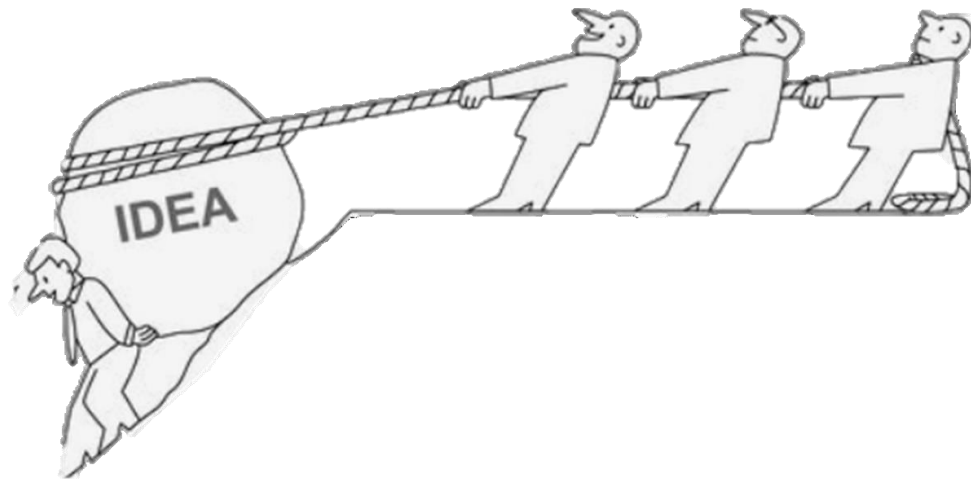
- Conferentie met nieuwe inzichten bodembeheer
- Wereld Bodemdag, 5 december
- Financiering via tickets, LLAEBIO, Wervel en Soildiveragro
- Werking van het bodemleven, koolstofopslag en regeneratieve praktijken
- Internationale sprekers en publiek
- 180 aanwezigen, 35 landbouwers
- Niet elk jaar
- Inzichten nog integreren in onderzoek

Waarom doe je dat?

Toegang tot

- Meer expertise
- Meer tijd
- Meer middelen
- Meer experimenteerruimte

Werkt dat?

Evaluatie 2022

Situering

- 6 interviews
- einde maart -begin april
- SWOT-analyse
- Focusgroep om analyse te vervolledigen

Sterktes

Waar zijn we goed in?

Sterkte

Verbindende activiteiten

*“Ik denk dat het sowieso al interessant is om de verschillende organisaties, het soort van **platformfunctie te zijn tussen de mensen die gelijkgezind zijn**. Iedereen heeft lichtelijk andere doelen maar ze vertrekken wel vanuit hetzelfde idee. .... gewoon **geïnspireerd te worden** op de ‘**laebio draait door**’ of zaken die je nog niet kent of nog niet in detail kent om daar verder op in te gaan. **Zeker als er boeren aan het woord komen om echt praktijkervaring te horen, dat is echt interessant.** “*

Terugkomdagen en andere brainstormsessies

*“Goh, wat ik nu heel goed vond in mijn hoofd staat tijdens de corona periode is de brainstorm van ‘**hoe gaan we naar buiten komen**’ en ‘**op welke activiteiten gaan we inzetten**’. Dat vond ik heel goede brainstormsessies die ik heel interessant vond.”*

Sterkte

Studiedagen zoals communicatieworkshop

“En onlangs hebben jullie iets georganiseerd met het Departement Landbouw over ‘duurzaam communiceren’. Ik vond dat geweldig, ik heb dat gevolgd online. Ik vond dat heel goed, dat was echt heel goed ...,”

Link met de praktijk, bv. met PHAE

*“Ja, Hansbeke vind ik ook een super gegeven. Uit die samenwerking, daar kan ook nog veel uit groeien dat zeer interessant is. Voor de rest ben ik er niet altijd bij betrokken, dus daar kan ik dan ook niet altijd over oordelen... Maar dat vind ik al twee hele goede zaken zo, dat **praktijkgerichte**.”*

Sterkte

Bekendheid agro- ecologie uitdragen

“Ik denk zeker naar agro ecologie toe dat het living lab er zeker in geslaagd is, ik denk dat dat één van de mooiste verwezenlijkingen is...”

Samenwerking met bestaande netwerken zoals CCBT

“Ik denk wel dat het positief is dat er maandelijks een overleg is met CCBT en dat is positief, dat die brug geslagen wordt.”

Zwaktes

Wat kan er beter in onze werking?

Zwakte

Organisatie/werklading van de werkgroepen

*“...soms het gevoel heb dat er vaak gewoon veel gepraat wordt en dat het **niet efficiënt genoeg gebeurt**..... Het is waardevol om ergens (...) bij stil te staan, maar de groep systeemdenken of reportage, waar wordt te veel in cirkeltjes gedraaid. Ik heb ook het gevoel dat er veel op voorhand gedaan kan worden en dan tot een vernauwde discussie kan plaatsvinden die veel productiever is dan, niet nog alle ideeën moet gaan verzamelen om dan in een trechter te komen. Ik denk dat daar een balans in gevonden moet worden.”*

*“in de werkgroep reportage (...) heb ik bijvoorbeeld het gevoel (dat) de mensen die daar aanwezig zijn (...) **niet de juiste mensen** (zijn). Er is geen communicatie- achtergrond, er is geen achtergrond van mensen die al financiering hebben gezorgd voor die film. **Dus je gaat eigenlijk acties definiëren zonder dat je weet dat het de juiste acties zijn omdat je niet de juiste mensen rond te tafel hebt.**”*

*“ Heel vaak komen daar heel **goede ideeën** uit, maar ergens moet je dan ook **realistisch zijn en de vraag stellen van ‘wie gaat dat doen?’ en ‘wie heeft daar tijd voor?’**. Ja eigenlijk heb je daar budget voor nodig hé. Als je dan zo dingen op de website gaat zetten, brochures en toolbox,... Dat is allemaal goed en wel, maar daar heb je een dagelijkse werking voor nodig en die is er nu niet. Je kunt ook niet ‘full force’ vooruit gaan, want dat is niet realistisch! Je moet je op voorhand de vraag stellen van **‘wat is realistisch, wat niet’**...Bij het ILVO is daar nu wel enkele mensen met tijd en ruimte maar daarbuiten bijna niet en ik denk wel dat we daar voor een stuk op vast lopen.*

Zwakte

Informeren over activiteiten en werking

*“Verder denk ik dat het belangrijk is, bijvoorbeeld ik heb **soms het gevoel dat ik het overzicht niet heb, over de verschillende werkgroepen.** Je geeft uw bijdrage aan één van de werkgroepen, maar eigenlijk weet je niet of je bijdrage in een ander werkgroepje ook interessant kan zijn. Dus ik heb het gevoel: in het begin heb ik eventjes een keuze gemaakt maar nu heb ik het gevoel dat dit niet de juiste keuze was omdat ik onvoldoende de andere werkgroepjes kan opvolgen of de evolutie daarvan heb meegekregen (...) **Ik heb wel het gevoel dat ik niet altijd op de hoogte ben als er iets georganiseerd wordt.**”*

Ontbreken van bepaalde actoren in het netwerk

*“Als je me nu vraagt: “heb ik iets uit het living lab gehaald?”, dan kan ik hier enkel ‘niet’ op antwoorden omdat de mensen die er nu in zitten, **mensen zijn die ik al ken vanuit NOBL of vanuit een ander netwerk**”*

Zwakke Afstand tot de praktijk

“ik heb het gevoel dat er heel veel van de NGO kant vertegenwoordigd zijn (...) en iets minder van de pragmatische kant. Al is het maar, de boeren zelf of organisaties zoals boerenbond – ik denk dat die erbij zitten -, hun cel innovatie of hoe het ook heet. Die staan natuurlijk dichter bij de praktijk of dichter bij de boeren. Ik denk dat dat zeker kan helpen. “

Gebrek aan verdieping (en financiering) buiten de activiteiten

“omdat er verder niets met de webinars gedaan wordt, blijft het daar ook bij. Da’s meer overdragen dan doorgronden en vastpakken”

“buiten onderzoeksprojecten om is het moeilijk om tijd te investeren in LLAEBIO”

“Een van de dingen die mij vooral verbaasde was dat er bijzonder weinig financiering is voor LLAEBIO. Ik denk dat dat een van de pijnpunten kan zijn/ is. Als je dan acties/ dingen wilt organiseren en dan geen financiering hebt, bijvoorbeeld die film, daar moet keiveel moeite in gestoken moet worden en ook geld. Je kunt geen effectieve maatregelen nemen als je geen geld hebt”

Zwakke

Te weinig ingespeeld op onderzoek

“NOBL is een beetje vervat in het living lab (...) maar voor bio onderzoekers, dat zit er minder in... En dat is een grote overlap maar dat is niet hetzelfde. Het oorspronkelijke idee was ook wel zoals ik het begreep dat er onderzoeksnoden gingen komen naar het living lab toe en het dan verspreid ging worden naar de onderzoeksinstellingen en dat op basis daarvan verder gewerkt wordt. En dat heb ik eigenlijk niet veel tot realisatie zien komen eigenlijk”

Wisselend personeelbestand

*“We zijn begonnen met één persoon die het living lab ging trekken, en dat verandert constant. Dat vind ik een beetje vervelend, maar dat heeft te maken met posities: mensen komen, mensen gaan. Maar voor de continuïteit denk ik voor het ganse traject want we zijn vertrokken met een bepaalde missie en visie, hoe gaan we dit traject naar daar gaan. Want uiteraard, mensen hebben eerst tijd nodig om zichzelf in te werken en pas dan kan je vertrekken. Dat vind ik wel vervelend dus ik hoop dat Dylan lang blijft. **Dat is belangrijk voor de continuïteit van je werking, netwerk en contacten met de mensen.** Dus dat denk ik dat dat een belangrijke is.”*

Kansen

Waar liggen er opportuniteiten?

Kans

Veranderingen in landbouwbeleid en maatschappij

*“En ik denk ook de maatschappij, het onderzoek en de mensen gaan die richting uit zonder daar altijd bij stil te staan (...) Awel ja zo **agro ecologie, duurzaam, ecologisch**. Maar we denken er niet altijd aan van ‘we zijn zo bezig’, maar we doen het gewoon automatisch. En ik denk in het algemeen in de landbouw ook wel”*

Platformfunctie bieden voor toenemend aantal initiatieven

*“Goh, ik vind dat er **momenteel zo veel bilaterale gesprekken aan de gang** zijn voor het moment, dus ja... Je hebt bioforum en ILVO voor de moment die bilaterale gesprekken hebben over de PAS problematiek. We hebben daarover gesproken over de onderzoeksthema's samen met het departement En ja ik denk dat **de rol van het living lab hierin is om dat te groeperen en een overzicht te krijgen van wat er allemaal aan de hand is**. Maar voor het moment heb ik de indruk dat langs alle kanten...Nee, dat alles ongestructureerd gaat. Er zijn veel zijkantjes enzo en niet iedereen weet wat aan de hand is. Maar dat is ook wel omdat ik in verschillende netwerken sta en ik daardoor dat overzicht heb, maar ik weet niet of iedereen dat weet...”*

Kans

Aansluiting zoeken bij algemene onderzoeksfinanciering

*“binnen de bio sector en het budget voor bio onderzoek moeten we eens met het departement praten van ‘kijk willen jullie nog altijd een **apart budget** hebben voor **bio onderzoek dat klein is?**’ of ‘**steken we dat samen met het budget** van de demo projecten?’ die ze ook aanbieden, maar dan trek je dat **open** naar **gangbaar en bio(agro-ecologie)**. Dat zijn allemaal gesprekken die voeren, maar ik denk dat daar het living lab toch wel een rol in kunnen spelen om dit te initiëren. Dan beginnen ze jou te kennen. Dat is één ding.”*

Link andere eenheden ILVO

*“Misschien de mensen van de food pilot... **We hebben mensen van Plant, L&M en dier, maar je hebt niet de verwerking van producten voor humane consumptie. ....** En bij T&V, de artificial intelligence kunnen ook aansluiten. Ik denk niet dat er iemand zich van bewust is van het living lab en/of welke rol ze daarin kunnen spelen. Maar ze kunnen zeker ‘beneficiary’ zijn naar de bio en agro ecologie...”*

Bedreigingen

Wat kan ons van buitenaf hinderen?

Bedreiging

Relatie bio en agro ecologie

*“Soms is het gewoon tussen bio en agro ecologie zo moeilijk hé... Bijvoorbeeld Hansbeke vind ik persoonlijk zo jammer. Dat wordt zo in de picture gezet als proefplatform voor agro ecologie, maar dat is wel een bio bedrijf hé! Dat kan dan precies niet zo gesteld worden (lacht), dat is ook een schoon bio bedrijf! Daar komt die **ambigue relatie** boven. Het mag precies niet gezegd worden, dat positioneren rond agro ecologie. Maar waarom? Gaat dat meer landbouwers trekken? Dat vind ik dan persoonlijk wel jammer. Want ik weet dat Alain Peters zegt dat agro ecologie veel verder gaat dan bio, maar anderen zeggen dat agro ecologie gewoon bloemenranden zijn. Dus ja die **verhoudingen, dat is altijd wel een beetje zoeken**. En daarin merk je soms van: er is wel een visietekst maar het is nooit uitgesproken en ja dat maakt het soms wat onduidelijk.”*

Betrekken van commerciële partners

*De link naar het commerciële moet wel bewaakt worden want als je commerciële leden gaat ophijsten van het living lab op je website moet je daar wel mee opletten en correct in zijn. Je bent natuurlijk voor een stuk overheid. (...) Want **consultants die hun verhaal komen brengen: voor hun is dat ook business**. Dan moet je maken dat je alle consultants eens laat langs komen. Dat is wel een aandachtspunt, dat we als overheid nog mee moeten opletten.”*

Sterktes

- Verbinden van personen en organisaties
- Interactieve workshops en brainstormsessies
- Netwerkactiviteiten zoals 'LLAEBIO draait door'
- Studiedagen zoals de communicatieworkshop
- Aandacht voor de praktijk met PHAE
- Uitdragen agro-ecologie
- Samenwerking met bestaande netwerken, bv. CCBT

Zwaktes

- Organisatie/ werklading werkgroepen
- Ontbreken van bepaalde actoren
- Afstand tot de praktijk
- Te weinig inspelen op onderzoek
- Gebrek aan verdieping (en financiering) buiten activiteiten
- Onduidelijkheden verhouding Agro-ecologie en biosector (NOBL)

Kansen

- Veranderingen in landbouwbeleid en maatschappij
- Platformfunctie bieden voor toenemend aantal initiatieven agro-ecologie en bio
- Expertise andere eenheden ILVO bv Food Pilot en andere living labs
- Aansluiting zoeken met algemene onderzoeksfinanciering

Bedreigingen

- Betrekken van commerciële partners
- Relatie Bio en agro ecologie

Verbeterpunten

1. Meer aanwezig op landbouwbeurzen en landbouwopleidingen
2. Nieuwsbrief met onderzoekscalls
3. Voorrang geven aan activiteiten rond onderzoek
4. 1 brockering event per jaar organiseren (VLAIO)
5. Geen thema's bepalen op de terugkomdag, , maar activiteiten
6. Proactiever al een aantal pijlers opgeven waar we zelf kunnen rond werken op de terugkomdag
7. Thematisch activiteiten uitwerken
8. Oprichten stuurgroep
9. Kleiner netwerk voor boeren
10. Meer betrokkenheid in boeren-netwerken
11. ,,,

2023 voor het living lab

